

Світлана ШЕХАВЦОВА,

orcid.org/0000-0002-1825-0097

доктор педагогічних наук,
декан факультету іноземних мов

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(Старобільськ, Україна) *shekhavtsova1@gmail.com*

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АНГЛОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ «ДВАНАДЦЯТЬ СТІЛЬЦІВ» І. ІЛЬФА ТА Є. ПЕТРОВА

Стаття присвячена визначенню й здійсненню лексико-семантичного аналізу індивідуально-авторських трансформацій англомовного перекладу роману «Дванадцять стільців» І. Ільфа та Є. Петрова. Проблеми адекватного перекладу індивідуально-авторських трансформацій фразеологічних одиниць, що були утворені шляхом семантичного перетворення, не спричиняють жодних труднощів у процесі перекладу. Було доведено, що зближення однакових за лексичним значенням слів, що входять до складу різних фразеологізмів, їх поєднання створюють гострий гумористичний ефект або супроводжується навіть сарказмом, оскільки вони далекі за лексичним значенням. Були розглянуті можливі варіанти таких трансформацій як заміна компоненту, в результаті якої відбувалося оновлення значення фразеологізму, ослаблення або інтенсифікація значення, що залежить від семантичних відносин між замінюваним компонентами. Змішення метафоричного і прямого значень фразеологізму здійснюється завдяки змішенню фразеологічного і вільного словосполучення, що призводить до створення іронічного ефекту.

Ключові слова: індивідуально-авторські трансформації, фразеологічні одиниці, лексико-семантичний аналіз, сатиричний ефект.

Svitlana SHEKHAVTSOVA,

orcid.org/0000-0002-1825-0097

Doctor of Pedagogical Sciences,

Dean of Foreign Languages Department

Luhansk Taras Shevchenko National University

(Starobil'sk, Ukraine) *shekhavtsova1@gmail.com*

INDIVIDUALLY-AUTHOR'S TRANSFORMATIONS OF ENGLISH TRANSLATION OF NOVEL «TWELVE CHAIRS» I. IL'F AND E. PETROV

The problem of the translation of phraseological units, moreover individually-author's transformations, appears not only in modern literary criticism, but also in the ethno-cultural understanding of these concepts. Nowadays there are no specific translational researches and scientific works devoted to the problem of the translation of individually-author's transformations.

The article is devoted to the definition and implementation of lexical-semantic analysis of individually-author's transformations of English translation of novel «Twelve Chairs» I. Il'f and E. Petrov. Concerning to the problem of adequate translation of individually-author's transformations of phraseological units which were formed through semantic transformation, do not cause any difficulty in the translation process. It has been proved that the convergence of the lexical meanings of same words that are components of various phraseological units and their combination creates an acute humorous effect or is accompanied by sarcasm, because they are far from the lexical value. It has been considered possible variants of such transformations, such as replacement of the component of phraselological unit, as a result of which there was an update of the phraseology, weakening or intensification of the value, which depends on the semantic relationship between the components to be replaced. The mixing of metaphorical and direct meanings of phraseological unit is accomplished through the mixing of phraseological and free phrases, which leads to the creation of an ironic effect.

Calculation can give and very acceptable translations. Individually-author's modification can be formed on the basis of a phraseological unit turns using their figurative basis with partial preservation or without preservation of the visual component.

Key words: individually-author's translations, phraseological unit, lexical-semantic analysis, satirical effect.

Постановка проблеми. У контексті мовознавства використання різних механізмів та засобів відображення гумору та сатири, а також розуміння, взаємозв'язок та урахування етнокультурних

особливостей під час перекладу на інші мови набувають особливої значущості. Проте актуальність вибраної теми набуває не тільки власне суто лінгвістичної і наукової, але й соціально-культур-

ної значущості. Проблема перекладу фразеологічних одиниць, тим більш індивідуально-авторських трансформацій, постає не лише в сучасному літературознавстві, але й в етнокультурному розумінні цих понять. Треба зазначити, що на сьогодні немає конкретних перекладознавчих досліджень та наукових праць, присвячених проблемі перекладу індивідуально-авторських трансформацій англійською мовою, зокрема роману І. Ільфа і Є. Петрова «Дванадцять стільців».

Аналіз досліджень. Розвідкою даної проблеми займається багато мовознавців та лінгвістів, науковців, представників різних галузей науки. Особливості функціонування фразеологізмів та перекладу індивідуально-авторських трансформацій розглядають вітчизняні (О. Кубрякова, Г. Богін, Ю. Караулов, В. Карасік, Н. Ставина, Л. Гнатюк, Л. Засекіна, О. Барсукова, О. Ширина, О. Пузирьов, Л. Щерба та ін.) і зарубіжні (Е. Сепір, Дж. Р. Ферс, Б. Уорф, Дж. Остин) науковці.

Мета статті – визначити та проаналізувати індивідуально-авторські трансформації англійської мови перекладу роману «Дванадцять стільців» І. Ільфа та Є. Петрова.

Виклад основного матеріалу. Порівнюючи переклад англійською мовою, ми можемо спостерігати такі трансформації, що відбуваються, тобто фразеологізм «плюньте на все це», у перекладі англійською отримує значення “not give a damn about it”, що має значення за тлумачним словником ненормативної лексики “to not care at all about someone or something”. Отже, незважаючи на те, що загальне значення фразеологізму в перекладі зберігається, але сатиричний ефект у повному обсязі, як це в оригіналі, в перекладі не досягається за рахунок використання інших лексичних одиниць у складі фразеологізму. Наприклад, слово «слиною» у перекладі англійською не зберігається, а замінено перекладачем нейтральним словосполученням «Just that», яке не несе в собі ніякого сатиричного ефекту, але надає відчуття демонстрації дії.

Використовується авторами і прийом обігравання (частіше в діалогах) окремих слів, компонентів фразеологізму в результаті їх використання як самостійних одиниць мови. Наприклад,

– Не менше. Тільки ви, дорогий товаришу з Парижа, плюньте на все це.

– Як плюнути?

– Слиною, – відказав Остап, – як плювали до епохи історичного матеріалізму. Нічого не вийде. (Переклад Пилинська, Мокрев, 1989: 26).

"Not less than that. However, if I were you, dear friend from Paris, I wouldn't give a damn about it."

"What do you mean, not give a damn?"

"Just that. Like they used to before the advent of historical materialism." (Переклад Richardson, 1999: 6)

Переклад адекватний тільки українською мовою, оскільки російська та українська мови відносяться до однієї генеалогічної гілки. Мовний матеріал (наявність в українській мові еквівалентів фразеологізмів) дозволяє зберегти таку гру слів. Усі показники індивідуально-авторських трансформацій фразеологічних одиниць повністю зберігаються.

У деяких випадках автор змішує семантично далекі фразеологізми, до складу яких входить одне і те ж слово. Тут важлива змістовна, інформативна сторона каламбуру-фразеологізму. Так, зближення однакових слів, що входять до складу різних фразеологізмів у поєднанні них, створюють гострий гумористичний ефект або супроводжується навіть сарказмом, оскільки вони далекі за лексичним значенням. Такий прийом було використано в таких прикладах.

Пружини розбитого матраца кусали його, як блохи. Він не відчував цього. Він ще неясно уявляв собі, що станеться після одержання ордерів, але був певний, що тоді все піде як по маслу: «А маслом, – чомусь крутилося у нього в голові, – каші не зіпсуєш». Тим часом каша заварювалась велика. (Пилинська, Мокрев, 1989: 79).

The springs of the battered mattress nipped him like fleas, but he did not feel them. He still only had a vague idea of what would follow once the orders had been obtained, but felt sure everything would then go swimmingly. (Richardson, 1999: 39)

Слід зазначити, що переклад і українською, і англійською повністю є адекватними мові оригіналу. Тобто «*everything would then go swimmingly*» сучасний англо-російський словник В. Мюлера надає тлумачення як «*все пойдєт как по-маслу*», підтвердженням буквального перекладу також є тлумачення словнику Лонгмана «*if something you plan goes swimmingly, it happens without problems*».

Наступний приклад:

– Ніколи, – почав раптом чревовіщати Іполит Матвєєвіч, – ніколи Вороб'янінов не протягував руки.

– Так протягнете ноги, старий дуралей! – закричав Остап (Пилинська, Мокрев, 1989: 292).

"Never," suddenly said Ippolit Matveyevich, "never has Vorobyeninov held out his hand."

"Then you can stretch out your feet, you silly old ass!" shouted Ostap.

"So you've never held out your hand?" (Richardson, 1999: 136).

Як і в попередніх прикладах, збереження модифікації в перекладах можливо завдяки наявності в українській та англійській мовах еквівалентів фразеологізмів.

Таким чином, за наявності в українській мові тотожних за смислом фразеологізмів адекватний переклад індивідуально-авторських трансформацій фразеологічних одиниць у мові оригіналу, утворених шляхом семантичного перетворення, не виникає жодних труднощів. Однак треба зазначити, що в англійській мові також семантичний компонент у процесі трансформації був дотриманий, але дієслова вживаються різні у двох однакових варіантах у перекладі українською. Тобто перший варіант «*не протягував руки*» було перекладено як «*never has held out his hand*», а у другому варіанті як «*you can stretch out your feet*», що означає «*to put out your hand, foot etc in order to reach something*» «сдається, чтобы достигнуть какой-либо цели», що не зовсім співпадає з перекладом на російську мову.

Можливим виявляється збереження двох значень словосполучення – прямого і непрямого, тобто значення фразеологізму з переважним значенням одного з них відповідно до задуму автора, своєрідній грі лексичних значень фразеологізмів, прийомів обігравання окремих слів, компонентів фразеологізму, а також трансформацій, утворених зміщенням семантично далеких фразеологізмів із загальним лексичним компонентом. У цілому такий спосіб перекладу дозволяє зберегти стилістичний ефект оригіналу.

Щодо перекладу за допомогою аналогів фразеологізмів індивідуально-авторських трансформацій фразеологічних одиниць, утворених за допомогою структурно-семантичних прийомів перетворення, то можна виділити трансформації фразеологічних одиниць із розширеним компонентним складом, заміною компоненту, словотворчі трансформації і трансформації із збереженням образної основи фразеологічних одиниць. Їх переклад, що здійснений за допомогою аналогів фразеологізмів, у декількох випадках доволі вдалих.

Найпростіше робити переклад трансформацій, які утворені за рахунок розширення компонентного складу або заміни компоненту. Використання додаткових компонентів сприяє гармонічнішій взаємодії фразеологічних одиниць із безпосереднім словесним оточенням і збільшує виразні можливості, суттєво наближаючи її значення й образність до умов певної мовної ситуації. Наприклад:

Чекати було дуже важко: всі стільці в наявності; мета була близька, її можна було дістати рукою (Пилинська, Мокрев, 1989: 168).

They had to be patient and wait. It was hard to wait when the chairs were all there; their goal was within reach. (Richardson, 1999: 97)

Зазначений приклад свідчить, що в перекладі англійською ніяких трансформацій із фразеологізмом не відбулося, оскільки перекладач взагалі не використовує англомовний фразеологізм, тільки вільний переклад.

Ще один приклад демонструє, що перекладачам багато в чому саме завдяки наявності в мовах перекладу аналогів фразеологізмів вдалося адекватно передати всі характеристики індивідуально-авторських трансформацій фразеологічних одиниць.

Вороб'янінов здивувався. Ніколи ще технічний директор не називав його на ім'я та по батькові. І рантом він зрозумів...

– Є? – видихнув він?

– *В тому і річ, що є. Ах, Киця, біс вас роздеру!* (Пилинська, Мокрев, 1989: 327).

Vorobyandinov was startled. Never before had the technical adviser called him by his first two names. Then he cottoned on. . . .

"It's there?" he gasped.

"You're dead right, it's there, Pussy. Damn you." (Richardson, 1999: 136).

На жаль, аналіз перекладу індивідуально-авторських трансформацій фразеологізмів за допомогою аналогів фразеологізмів виявив і зворотний результат, якого можна було б деколи й уникнути.

Зник отець Федір. Завертіла його нелегка (Пилинська, Мокрев, 1989: 158).

Gone is Father Theodore. He has been spirited away. (Richardson, 1999: 73)

За відсутністю в мовах перекладу на англійську мову еквівалентів фразеологізмів перекладач звернувся до аналогів дієслівних фразеологізмів (порівняймо укр. *завертіла його нелегка*: англ. *to spirit away* «тайно похищать»), повністю ігноруючи модифікацію, що переводиться перекладачем, фразеологічної одиниці, отже, під час англомовного перекладу використовували цей аналог фразеологізму. Про результат такого перекладу можна судити з огляду на аналіз семантики фразеологізму і його модифікації. Образною основою даної модифікації є фразеологізми *рис (нелегка) носить* 'хто-небудь пропадає, шляється, бовтається десь' і *біс (біс, нечистий, нечистий дух, нелегка, гріх) поплутав* 'хто-небудь піддався спокусі (зробити що-небудь, зазвичай негоже)'. У перекладі використовуються простий переклад.

Ішлося вже і про труднощі збереження під час перекладу словотворчих модифікацій. У даному

прикладі першооснова індивідуально-авторської модифікації російської фразеологічної одиниці не має в англійській мові еквівалента фразеологізму. Але, на наш погляд, непогані результати дає переклад аналогами фразеологізмів. Він дозволяє зберегти не тільки семантичне значення індивідуально авторській модифікації фразеологічної одиниці, але й виразність оригіналу: експресивність, емоційність, стилістичну характеристику одиниці, що переводиться.

Деяких втрат під час перекладу можна було б і уникнути. Наприклад, можна ввести слово до складу аналога фразеологізму в такому випадку:

– *От що, панночко: закарбуйте на своєму носіку, що Остап Бендер ніколи нічого не крав* (Пилинська, Мокрев, 1989: 178).

"Listen, girl. Just remember for future reference that Ostap Bender never stole anything in his life." (Richardson, 1999: 108)

Тут слово вживається для створення комічного ефекту (досить пригадати опис мадам Гріцауєвой, «спекотної жінки, мрії поета»). У подібному контексті українська мова повністю відповідає мові оригіналу. Будь-яка модифікація не відбувається і повністю відповідає фразеологічній одиниці І. Ільфа і Е. Петрова, має ідентичне значення фразеологізму «*носіку*» і звідси гумористичний ефект. Натомість англомовний переклад утрачає гумористичний ефект завдяки перекладачеві, оскільки він використав просте описання ситуації і переклав це як «*just remember for future reference*» / «*запам'ятайте, на майбутнє*», що не відбиває всієї повноти сатирики над цією жінкою.

Отже, розглянемо випадки заміни компонентів фразеологізму.

А святий пан отець? – в думках схидствував він. – Дурень дурнем застався. Не бачити йому стільців, як своїє борода (Пилинська, Мокрев, 1989: 64).

"And the holy father," he gloated, "has been taken for a ride. He'll see as much of the chairs as his beard." (Richardson, 1999: 43)

У цьому прикладі, як ми пам'ятаємо, йдеться про отця Федора, який, вирушаючи на пошуки діамантів мадам Петухової, збрив бороду, щоб його не впізнали. Іншими словами, для створення гумористичного ефекту автори пристосовують фразеологічний зворот не «*не бачити як своїх вух*», тобто «*зовсім ніколи не отримати кого-небудь або чого-небудь, не заволодіти і тому подібне ким-небудь або чим-небудь*» до конкретних подій. Про переклад даної модифікації українською мовою ми можемо сказати, що він абсолютно адекватний.

Розглянемо тепер переклад англійською мовою. В англійській мові немає фразеологічного звороту «*He'll see as much of the chairs as his beard*». Перекладач використовує кальку з російського фразеологізму, що послужив першоосною даної модифікації, оскільки контекст загалом дозволяє читачеві сприйняти цю одиницю у відповідному значенні.

Автори можуть використовувати і прийом нарочитого фонетичного спотворення фразеологізмів. Передача таких модифікацій фразеологічних зворотів – вельми важкий випадок. Наприклад:

– *Ближче к телу, как говорит Мопассан*
– *Ближче до тіла, як каже Мопасан* (Пилинська, Мокрев, 1989: 81);

"'Is nearer one's heart', as Maupassant used to say. The information will be paid for." (Richardson, 1999: 136).

Тут впізнаний фразеологізм *ближче до справи* 'не відволікайтеся, говоріть по суті, без зайвих подробиць, коротше'. Модифікація підкреслює дотепність Остапа Бендера: така манера мови йому властива. Український перекладач використовував дослівний переклад. Фонетична гра виявляється невтраченою. Своєрідність початкового тексту, манера мови Остапа відбиваються в українському перекладі повністю. Більш того, сама калька виявляється зрозумілою українському читачеві. Натомість англійський переклад вводить в оману англійського читача, оскільки переклад «ближче до серця» означає «приймати близько до серця», що не відповідає мові оригіналу і не віддзеркалює той гумористичний ефект, який існує в мові оригіналу.

Висновки. Під час перекладу індивідуально-авторських трансформацій українською та англійською були використані прийоми семантичного перетворення фразеологічних одиниць. Такі прийоми засновані на зміні змісту без зміни традиційного лексичного складу і структури фразеологізму. Такі випадки передбачають перетворення внутрішньої форми фразеологізму, а зовнішня залишається недоторканою.

Нами також були розглянуті такі можливі варіанти подібних трансформацій, як заміна компоненту. Результат такої трансформації – оновлення значення фразеологізму, ослаблення або інтенсифікація його значення – залежить від семантичних відносин між компонентом, що замінюється і компонентом, що заміщається. Зіштовхування метафоричного і прямого значень фразеологізму здійснюється тут вживанням у контексті стійкого обороту й омоніміч-

ного йому вільного словосполучення з іронічним забарвленням.

Калькування може дати і вельми прийнятні переклади. Індивідуально-авторська модифікація може бути утворена на базі фразеологічного зво-

роту з використанням їх образної основи з частковим збереженням або без збереження узуальних компонентів. Образ, що зберігся, постає у свідомості читача з лексичним значенням початкової формули фразеологізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ильф И., Петров С. Дванадцять стільців. Золоте теля : романи / Пер. з рос. М. Пилинська, Ю. Мокрев. Київ: Дніпро, 1989. URL: <http://www.ukrcenter.com>.
2. Ilf I. and Petrov E. The Twelve Chairs / Translated from the Russian by John Richardson. 1999. URL: www.HomeEnglish.ru.

REFERENCES

1. Ilf I. and Petrov E. Dvanadtsyat stiltiv; Zolote Telya: Romany / Per. z ros. M. Pylins`ka, Yu. Mokrev. K.: Dnipro, 1989. URL: <http://www.ukrcenter.com>.
2. Ilf I. and Petrov E. The Twelve Chairs / Translated from the Russian by John Richardson. 1999. URL: www.HomeEnglish.ru.